

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С. СКОВОРОДИ

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ І ПРАВА

МАТЕРІАЛИ

НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКА ЕЛІТА
ТА ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ»**

присвяченої 95-й річниці з дня народження
доктора історичних наук, професора
В. Я. Білоцерківського

(29 березня 2023 р.)

Харків – 2023

Олешко Н. П.	Тимченко Ігор Іванович – видатна постать ХАДІ-ХНАДУ: життєвий та науково-педагогічний шлях... 174
Олійник О. М., Солошенко О. М.	Іван Климентович Рибалка – науковець та вчитель..... 183
Прочкарук Д. О.	Радянська українізація в автобіографії Д.І. Багалія... 192
Резенькова М. С.	Твори представників наукової та освітянської інтелігенції УСРР під пильним наглядом цензури у 1929-1936 роках..... 199
Рибальченко Н. П.	Роль заочної педагогічної освіти у підготовці вчительських кадрів..... 207
Розбіцький О. Ю.	Участь предводителів дворянства у роботі установ просвіти на Слобожанщині..... 214
Сопельняк А. С.	Наукова і педагогічна діяльність першої жінки-офіцера Олени Степанів..... 223
Сотнікова Н. В.	Сільський літопис очима фотохудожника Олександра Тимофійовича Губського..... 232
Стеценко Є. О.	Західноєвропейські університети ХХ століття як центри підготовки наукової еліти..... 238
Таршина С. А.	Роль вчителя у формуванні лідерських якостей школярів засобами позаурочної роботи..... 246
Чернікова І. В.	Внесок В. Я. Білоцерківського у національно-патріотичне виховання молоді Харківщини..... 256
Чиж В. А.	Роль освітянської еліти у формуванні культури історичної пам'яті в школах Харківщини (1991-2022 роки)..... 264
Яворський А. Р.	Внесок освітян у профілактику злочинності 1920-х – початку 1930-х років..... 272
Ярещенко А. О.	Роль харківської науково-педагогічної інтелігенції у відродженні історичної пам'яті та національної свідомості у період «перебудови» (за матеріалами преси)..... 280
Berdzenishvili N.	Innovative teaching methods for geography..... 291

DOI:10.5281/zenodo.7831629

*Рибальченко Надія Павлівна,
методист навчальної частини
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди.*

РОЛЬ ЗАОЧНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ

У статті здійснено аналіз ролі заочної форми навчання у підготовці вчительських кадрів. Встановлено, що в основі проектування змісту та організаційних форм вищої заочної освіти повинні лежати такі принципи, як гнучкість, взаємодія викладача та здобувача як рівних партнерів, незалежність від процедури просування по службі, різноманітність, відкритість, вертикальна та горизонтальна інтеграція, участь у соціальних змінах, відсутність елітарності, забезпечення професіоналізму.

***Ключові слова:** вчительські кадри, заклад освіти, здобувач, організація навчального процесу, педагогічна освіта, підготовка вчителів.*

Постановка проблеми. Заочна форма освіти зародилася у нашій країні у 1920-ті роки, проте, суттєвого впливу на підготовку кадрів у той період воно на справило. У другій половині XX століття людство зіштовхнулося із загальносвітовою тенденцією дефіциту кваліфікованих кадрів, у тому числі й викладачів загальноосвітніх шкіл. Кількість та якість фахівців з вищою освітою виявилися недостатніми, що призвело до розвитку заочної форми вищої освіти. Бурхливе її зростання збіглося з епохою хрущовської «відлиги». В основі розширення прийому студентів-заочників лежали не лише об'єктивні причини, які полягали в дефіциті кадрів фахівців. За радянських часів система заочного навчання мала вирішувати ідеологічні завдання. Інтелігенція, з погляду

панівної ідеології, мала постійно поповнюватися за рахунок представників робітничого класу та колгоспників. Ця обставина визначила різке зростання кількості студентів на заочних відділеннях та надання широких пільг для вступу до вузів робітникам та колгоспникам. Відкрита спочатку як одна з додаткових форм освіти для гарантії соціальної рівності права на освіту різних верств суспільства, заочна форма навчання з часом набула статусу рівноправної з очною і сформувалася як самостійна освітня система. На думку авторитетних учених, заочна форма організації навчального процесу у вишах може стати потужним ресурсом розвитку системи професійного навчання, підготовки та перепідготовки кадрів найвищої кваліфікації, у тому числі й вчителів.

Аналіз досліджень. Питання підготовки вчительських кадрів досить актуальне то ж досить інтенсивно досліджується вітчизняними науковцями. В концептуальному плані визначальне значення для дослідження мають положення про цілісний освітній процес, що розроблялися у вітчизняній педагогіці І. Бехом [1; 2], О. Богініч [3], В. Ковальчук [4], Т. Олефіренко [7], В. Сипченко [8], М. Чобітько [10]. Одними з найбільш важливих для нашого дослідження виступають роботи з теорії та технології заочної освіти. Зокрема, слід відмітити наукові розвідки В. Нестеренко [6], О. Чернишова та Л. Чернікової [9]. Незважаючи на пошвавлений інтересу вітчизняних науковців до проблем підготовки вчительських кадрів питання роді заочної форми навчання в цьому процесі не забули досить ґрунтового аналізу.

Мета статті – визначити роль заочної форми навчання у підготовці вчительських кадрів.

Виклад основного матеріалу. Серед тих, хто вступає на денні відділення, в середньому 90 % становлять випускники шкіл, тоді ж як на заочних відділеннях їх лише 40 % [5, с. 164]. Мотивація молоді на більш раннє включення до трудової діяльності, прискорення професійної віддачі знань, дефіцит часу та матеріальних засобів, поєднання професій, перекваліфікація дорослого населення, здобуття другої вищої освіти – все це суттєво відрізняє здобувачів заочного відділення, зумовлює їхню цілеспрямованість, бажання

отримати максимум знань. Як правило, здобувачі-заочники відповідальніше ставляться до навчання, ніж ті, хто навчається на денному відділенні. Їм характерні найменші величини латентного періоду реакцій на прості, комбіновані і словесні сигнали; більша пластичність у набутті складних психомоторних та інших навичок; посилення свідомих мотивів поведінки; підвищений інтерес до моральних проблем (мети, способу життя, обов'язку, любові, вірності та ін.). У них відзначаються найвища швидкість оперативної пам'яті та перемикання уваги, вирішення вербально-логічних завдань тощо. Здобувач-заочник вже досяг фізичної та духовної зрілості, що визначає їхню готовність до засвоєння наукового світогляду у всьому його обсязі та повноті [6, с. 168]. З певних світоглядних позицій здійснюється професійне самовизначення, що включає в себе організацію активної проби сил, первісне прийняття та засвоєння особистістю системи цінностей, цілей, еталонів, норм і стандартів, що характеризують ту чи іншу професійну групу, формування морально-психологічної та трудової готовності слідувати своєму суспільному та громадянському обов'язку.

Як об'єкт навчання в системі заочної освіти виступає особа, яка вже має трудовий досвід. Здобувач-заочник – це, як правило, особа, що вже склалася, з певним колом професійних знань, умінь, навичок та соціальних орієнтацій. Він має певний трудовий і життєвий досвід, що становить основу його професійних переконань, пріоритетів, стилю та методів роботи. Ця важлива особливість об'єкта навчання робить його не завжди сприйнятливим до нових знань, виробляє певний скепсис по відношенню до організаційних та управлінських нововведень, створює своєрідний психологічний бар'єр між викладачем та здобувачем.

Перед педагогом постає завдання довести недостатню ефективність звичних методів роботи або їхню невідповідність новим умовам розвитку шкільної освіти. Це змінює вимоги до змісту, форм та методів навчання. У своїй сукупності вони повинні сприяти не тільки здобуттю нових професійних знань, умінь та навичок, а й коригуванню ціннісних орієнтацій особистості [7,

с. 24]. Зміст освіти та технологія заочного навчання повинні забезпечити формування у людини творчого підходу до справи, навчити адаптуватися до умов швидкої зміни методики навчання школярів, постійно оновлювати свої професійні знання, переоцінювати стереотипи, що склалися, розвивати нові професійні якості та нові соціальні ролі. Виховний процес у системі вищої заочної освіти повинен протікати ефективніше, ніж за очної форми, оскільки за мінімальний термін необхідно підготувати фахівця та виховати особистість професіонала. Виховний процес природно супроводжується прискореною соціалізацією особистості [1, с. 113]. Враховуючи тенденцію подальшого скорочення годин очних занять на заочній формі навчання, об'єктивно потрібно шукати шляхи інтенсивнішого соціалізуючого впливу педагогічного середовища на здобувача-заочника в умовах короткого періоду педагогічної взаємодії.

Самостійну навчальну діяльність здобувача та дистанційну навчально-виховну взаємодію здобувача та викладача (дистанційна частина) забезпечують три основні освітні технології, які якісно відрізняються як за застосовуваними навчальними моделями, так і за складом та способами доставки освітніх матеріалів, тих хто навчається:

- кейс-технологія, коли навчально-методичні матеріали комплектуються у спеціальний набір (кейс) та пересилаються здобувачу для самостійного вивчення з періодичними консультаціями у викладачів-консультантів;
- TV-технологія, що базується на використанні записаних лекцій;
- Інтернет-технологія (мережева) – забезпечення тих, хто навчається електронною версією навчально-методичних матеріалів, а також інтерактивною взаємодією між викладачем та здобувачем [2, с. 98].

Здійснення освітньої функції для здобувача-заочника нерозривно пов'язане із формуванням нових навичок: роботи з книгою, довідковою літературою, бібліографічним апаратом; організації самостійної роботи; конспектування та ін. До здобувачів пред'являються нові вимоги: вміти раціонально розподіляти та планувати свій час, організувати своє робоче місце,

працювати з книгою та спеціальною літературою тощо. Для формування нових навчальних умінь необхідно навчити здобувачів працювати в електронній бібліотеці та самостійно шукати інформацію, навчити розуміти прочитане, виділяти головне, складати конспект; працювати над засвоєнням виділеного змісту [10, с. 129–130].

Робота із заочниками ставить перед викладачем завдання побудувати навчально-виховний процес, орієнтуючись на різні можливості та різні індивідуальні здібності студентів [8, с. 53]. Її рішення орієнтоване активне використання індивідуальних методів навчання, проте викладач, зазвичай, не знає індивідуальних особливостей студентів-заочників. Отже, для персоніфікації навчання потрібно на період очної сесії використовувати методи максимально адаптовані до різних типів здобувачів.

Зміст вищої заочної освіти базується на відкритому плануванні навчання, яке передбачає свободу складання спільно викладачем та здобувачем індивідуальної програми навчання; консультування з ним у будь-який час. Роль викладача полягає у тому, щоб надати студенту можливість прокладати свою освітню траєкторію, координувати самостійний пізнавальний процес, керувати проектами з допомогою мережевих технологій [4, с. 102]. Можливість відеоспілкування наближає віддаленого здобувача освіти до викладача, стираючи недоліки опосередкованої взаємодії.

Відкрите навчання передбачає свободу вибору здобувачем часу та темпу навчання – відсутність фіксованих термінів навчання дають можливість паралельного навчання при суміщенні з основною професійною діяльністю. Ця можливість стає дедалі актуальнішою, враховуючи зміну соціально-економічних особливостей контингенту здобувачів. Сюди належить свобода у виборі місця навчання – здобувачі можуть фізично бути відсутнім у навчальних аудиторіях основну частину навчального часу, можуть самостійно вибирати, де навчатися в зручних для них умовах. Основним чинником відкритої освіти є вільний розвиток індивідуальності.

Висновки. Узагальнена модель забезпечення заочної освіти включає очні

сесії та самонавчання у міжсесійний період: очні сесії проводяться у вигляді денних лекцій та семінарів, що ґрунтуються на інтерактивних методах навчання. Самонавчання у міжсесійний період організується на основі передачі студенту для вивчення навчально-методичних матеріалів, педагогічної взаємодії здобувача з педагогом, здійснення педагогічного контролю за допомогою інформаційних комп'ютерних технологій. В основі проектування змісту та організаційних форм вищої заочної освіти повинні лежати такі принципи, як гнучкість, взаємодія викладача та здобувача як рівних партнерів, незалежність від процедури просування по службі, різноманітність, відкритість, вертикальна та горизонтальна інтеграція, участь у соціальних змінах, відсутність елітарності, забезпечення професіоналізму. Все це є запорукою підготовки високопрофесійного спеціаліста – викладача готового до роботи у сучасній школі.

Джерела і література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К. : Либідь, 2003. 280 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. К. : Либідь, 2003. 344 с.
3. Богініч О. Л. Самостійна робота студентів як професійно-формуюча складова процесу навчання у вищій школі. *Наука і сучасність: [зб. наук. праць НПУ ім. М. П. Драгоманова]* . К., 2004. Т. 42. С. 12–21.
4. Ковальчук В. Ю. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного майбутнього вчителя: модернізаційний аналіз. Київ. – Дрогобич: Коло, 2004. 264 с.
5. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови); за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.

6. Нестеренко В.В. Специфіка заочної форми навчання і суб'єктів її освітнього процесу. *Наука і освіта*. 2011. № 6. С. 167–170.
7. Олефіренко, Т. Особливості системи підготовки, удосконалення та перепідготовки учителів в Україні. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2022. Вип. 54. С. 23–26. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2019-54-23-26> (Дата звернення 10.02.2023)
8. Сипченко В. І. Роль педагогічного університету у формуванні професіоналізму вчителя. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. Черкаси, 2008. Вип. 136. С. 51–54.
9. Чернишов О., Чернікова Л. Системи підготовки та перепідготовки педкадрів. *Сучасна освіта*. 2008. 27 лютого. URL: <https://osvita.ua/school/method/281/> (Дата звернення 10.02.2023)
10. Чобітько М.Г. Педагогічна освіта: особистісний підхід. *Педагогічний процес: теорія і практика: наук. видання*. К.: Вид-во П/П «ЕКМО», 2003. Вип.1. С. 124–137.

Rybalchenko Nadiia Pavlivna

The role of extramural pedagogical education in teacher training

The article analyzes the role of correspondence education in the training of teaching staff. It was established that the design of the content and organizational forms of higher correspondence education should be based on such principles as flexibility, interaction of the teacher and student as equal partners, independence from the promotion procedure, diversity, openness, vertical and horizontal integration, participation in social changes, lack of elitism, ensuring professionalism.

Key words: teaching staff, educational institution, acquirer, organization of the educational process, pedagogical education, teacher training.